

**Ernest Chantre. Missions scientifiques en Transcaucasie, Asie Mineure et Syrie, 1890-1894 :
recherches anthropologiques dans l'Asie occidentale. H. Georg (Lyon) 1895**

Quelque opinion que l'on ait des Arméniens, il est un point sur lequel tout le monde est d'accord, c'est qu'ils sont, de tous les peuples de l'Orient, le plus intelligent, le plus laborieux, le plus économe et le plus instruit. Gens de tous métiers, pourvu qu'ils soient rémunérateurs, les Arméniens ont la réputation, justifiée du reste, d'avoir une vocation marquée pour le négoce et la banque. Cette particularité les rapproche assurément des Juifs, mais ils en diffèrent beaucoup> à certains égards, notamment en ce qui concerne leur esprit de nationalité. (13)

როგორი აზრით არ უნდა შეიქმნას სომხებზე, არის ერთი საკითხი, რომელზეც ყველა თანხმდება და ეს ის არის, რომ ისინი აღმოსავლეთის ყველა ხალხს შორის ყველაზე ჭკვიანი, ყველაზე შრომისმოყვარე, ყველაზე მომჭირნე და უკეთ განათლებულები არიან. სომხებს, – [რომელთა შორის] ყველა პროფესიის ადამიანია იმ პირობით, რომ ის კარგად ნაზღაურდება, – ვაჭრობისა და საბანკო საქმეში აშკარა ნიჭის [მქონეთა] სავსებით სამართლიანი სახელი აქვთ. ეს თვისება, რა თქმა უნდა, მათ ებრაელებთან აახლოებს, მაგრამ ისინი მათგან ძლიერ განსხვავდებიან გარკვეული თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მათი ეროვნული სულსკვეთებით.

Grâce à leur parcimonie, quelquefois extrême, ils arrivent à amasser fréquemment d'immenses fortunes. Et qu'il soit changeur, prêteur à gages, banquier, employé, industriel ou-fonctionnaire, l'Arménien n'a qu'un objectif : l'argent. Des premiers, les descendants de Haïk ont compris que c'est la grande puissance qui dominera les sociétés modernes, et leurs efforts les plus persévérants tendent vers ce but, qu'ils poursuivent, trop souvent, sans beaucoup de scrupules. Il résulte de cela, que là où les Arméniens sont en nombre, il y a peu ou point de Juifs.' Tels sont par exemple les grands centres commerciaux de Tiflis et de Césarée. Dans cette dernière ville le fait est tellement marqué, les Arméniens s'y sont fait une telle réputation, que nombre de légendes, d'anecdotes populaires faisant allusion à la supériorité des Césariotes sur les Juifs, y ont pris naissance. Quoi qu'il en soit, c'est par leur travail surtout et leur esprit de suite que les Arméniens s'enrichissent, tandis que les Turcs et les Géorgiens leurs voisins s'appauvrissent. (13)

ისინი, ზოგჯერ ძალიან დიდი მომჭირნეობის წყალობით, ხშირად ახერხებენ უზარმაზარი სიმდიდრის დაგროვებას. და იქნება ის ზარაფი, მევახშე, ბანკირი, დაქირავებული მუშაკი, მრეწველი თუ საჯარო მოხელე, სომეხს მხოლოდ ერთი მიზანი აქვს: ფული. ჰაიკის¹ შთამომავლებმა თავიდანვე გააცნობიერეს, რომ ეს არის ის დიდი ძალა, რომელიც დომინანტებს თანამედროვე საზოგადოებებზე და მათი ყველაზე დაჟინებული ძალისხმევაც ამ მიზნის მისაღწევად მიმართული, რომლისკენაც ძალიან ხშირად ისინი დიდი სინდისის ქენჯნის გარეშე მიიწევენ. ამის გამოა, რომ სადაც ბევრი სომეხია, ებრაელები იქ ცოტანი ან საერთოდ არ არიან. ასეთია, მაგალითად, ტფილისისა და კესარიის (კაისერი) დიდი სავაჭრო ცენტრები. ამ უკანასკნელ ქალაქში ეს ფაქტი იმდენად შესამჩნევია, სომხებმა კი

¹ ჰაიკი – სომეხთა ერთ-ერთი ეპონიმი, პირველწინაპარი, ასტრალური გმირი, რომლის სახელითაც სომხურ ენაში ორიონის თანავარსკვლავედი იწოდება; არის გოლიათი, ლამაზი, ღვთაებრივი წარმომავლობის მშვილდოსანი მონადირე; წარმოადგენს დროის გამანაწილებელს: ძველსომხურ კალენდრის თვეები მის ვაჟებად და ასულებად ითვლებოდნენ.

იქ ისეთი რეპუტაცია მოიპოვეს, რომ იქ არაერთი ლეგენდა და ხალხური ანეკდოტი გაჩნდა, რომელიც მიუთითებდა ებრაელებზე კესარიელების² უპირატესობას. როგორც არ უნდა იყოს, სწორედ მათი შრომისა და თანმიმდევრული სულისკვეთების წყალობითაა, რომ სომხები მდიდრდებიან, ხოლო მათი მეზობლები – თურქები და ქართველები, ღარიბდებიან.

Parmi les médecins de cette nationalité, on peut citer entre autres : les Drs Kiatibian, Khorassúndjian, Esmerian, justement estimés à Constantinople; puis les Drs Mélikoff et Babaëff à Tiflis, enfin le Dr Atabekoff à Choucha. Tous font grand honneur à la Faculté de Paris. (15)

ამ ეროვნების ექიმებს შორის, შეგვიძლია ვახსენოთ: კონსტანტინოპოლში სამართლიანად პატივცემული დოქტორები კიატიბიანი (Kiatibian), ხორასუნჯიანი (Khorassúndjian), ესმერიანი (Esmerian); შემდეგ ექიმები მელიკოვი (Mélikoff) და ბაბაევი (Babaëff) ტფილისში, ბოლოს ექიმი ათაბეკოვი (Atabekoff) შუშაში. ყველამ დიდი პატივი მიაგო პარიზის ფაკულტეტს [სასწავლებელს]³.

(ფრანგულიდან თარგმნა ი. ნაჭყებიამ)

² თუმცა, ობიექტურად, კესარიელების მოსახლეობა არ არის მონოლითური. ის ძალიან მრავალფეროვანია. სომხები, ისევე როგორც მართლმადიდებელი ბერძნები, მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენენ, შესაძლოა, შესაბამისად 30-დან 40%-მდე და 10-დან 20%-მდე (Hervé Georgelin, „Smyrne à la fin de l’empire ottoman: un cosmopolitisme si voyant“. *Du cosmopolitisme en Méditerranée*, 67, 2003, 125-147). <https://doi.org/10.4000/cdlm.127>

³ L’ancienne faculté de médecine de Paris était une des « compagnies » de l’ancienne université de Paris fondée vers 1200 ; elle fut fermée en 1793. Une nouvelle École de médecine de Paris ouvre en 1794.

La nouvelle faculté de médecine de Paris est créée en 1808 pour être scindée en plusieurs facultés différentes en 1970.